

”ASTRILDS WÄSEND/ FRÖIJE SLÖGDER”

Om svensk bröllopsdiktning under
1600- och 1700-talen

av Stina Hansson

I mitten av 1720-talet satt bröllopsdiktaren P. Jedeur och försökte få ihop en hyllning till ett brudpar som han ville uppvakta. Men det gick trögt. ”All ting är ju skrifwit för”, klagade han i sin skrift, och exemplifierade med några enligt hans förmenande helt utnötta tematiker: ”*Astrilds wäsend/ Fröije slögder: Utan Maka eij förnögder; Mercur snäll at gie raport*”.¹ Att jag inleder mitt bidrag med detta kryptiska citat (som ska förklaras längre fram) beror på att Jedeur här tematiserar vad man kan kalla för bröllopsskriftsrepertoarer och deras historia, huvudämnet för min nyligen av trycket utkomna bok, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen. Renässansrepertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång*.² I boken följer jag den svenska diktningens väg från, för att tala med Horace Engdahl, en ’repertoardiktning’ till en ’verkdiktning’, eller, med en annan typ av kategorisering, från klassicism till förromantik.³ Jag försöker där, med hjälp av bröllopsdiktningen, studera de förändringar som sker i svensk diktning och försöker urskilja mekanismerna bakom det som sker.

Forskningsmaterialet

Eftersom det tilltänkta forskningsmaterialet – bröllopsdiktningen från 1600- och 1700-talen – var så överrikt och eftersom mitt syfte var att gå textanalytiskt tillväga, kunde det inte bli tal om att studera ’allt’. Jag bestämde mig för att koncentrera mig på beståndet i ett enda forskningsbibliotek, Carolinabiblioteket i Uppsala, och på sex kronologiska perioder: tiden från sent 1500-tal (då man först började författa bröllopsskrifter i Sverige) fram till 1659, 1670-talet, 1690-talet, 1720-talet, 1750-talet och 1790-talet.⁴ Någon heltäckande inventering är det alltså inte fråga om.

Materialet är visserligen rikt nog för undersökningen av mina egna huvudfrågor om repertoarerna, men när det gäller de kvantitativa uppgifter såväl om svensk tillfällesdiktning i allmänhet som om bröllopsdiktningen i synnerhet som jag närmast tänker redovisa, bör dessa begränsningar hållas i minnet. Att jag ändå ger sådana uppgifter beror på att de nästan helt lyser med sin frånvaro i forskningen. Det stora undantaget är Per S. Ridderstad, som i ett par arbeten ger noggranna uppgifter om beståndet av tillfälleskrifter i ett annat

bibliotek, Kungliga biblioteket, från 1600- och 1700-talen.⁵ Mina uppgifter nedan kompletterar hans och bidrar till att göra den ännu dunkla bilden mera fullständig.

Kvantitativt och översiktligt

Av de tre huvudtyperna av tillfällesskrifter – gravskrifter, bröllopskrifter och gratulationer – var det gratulationerna (ännu främst till akademiska examina och utnämningar) som från början var den största kategorin, med en andel på 50 % fram till 1630-talet: ett tydligt tecken på de akademiska miljöernas dominans inom tillfällesdiktningen vid denna tid. Gratulationernas andel minskade därefter stadigt från period till period, ända ner till 4 % under 1790-talet. Deras ämnen blev allt mindre akademiska: på 1670- och 1690-talen gällde de ofta utnämningar i staten och liknande, mer offentliga tilldragelser, på 1720- och 1750-talen allt oftare händelser inom den familjära sfären och på 1790-talet var denna typ av anledningar den helt övervägande.

Under tiden 1640–1659 blev gravdiktningen den största kategorin och höll sedan ledningen med en andel på 50 % eller mer under alla de undersökta perioderna. Särskilt stark stod gravdiktningen på 1790-talet, då den utgjorde hela 77 % av tillfällesskrifterna från decenniet.⁶

Bröllopsdiktningens andel låg, fram till 1600-talet slut, på mellan 25 och 35 % av tillfällesdiktningen. Sin största relativa omfattning hade den på 1720-talet med 46 % av tillfällesskrifterna från decenniet. På 1750-talet sjönk den tillbaka något, till 35 %, och på 1790-talet nådde den inte ens upp till 20 % av den då ganska magra tillfällesskriftsproduktionen.

När det gäller bröllopskrifterna vill jag också redovisa antalsuppgifterna bakom de relativa talen. De visar på bröllopsdiktningens starka tillväxt fram till och med 1720-talet och på hur den sedan minskade igen, ner till en mycket låg nivå under 1790-talet. I mitt material finns

tre bröllopskrifter från det sena 1500-talet, 80 från tiden 1600–1649, 70 från 1650-talet, 287 från 1670-talet, 417 från 1690-talet, 1126 från 1720-talet, 983 från 1750-talet och 149 från 1790-talet. Bakom tillväxten ligger tre huvudfaktorer. Den första är att svenskan i stället för latinet successivt blev bröllopsdiktningens huvudspråk. Från tiden fram till 1650 finns bara fyra skrifter helt på svenska. På 1650-talet hade de helsvenska skrifterna ökat till nio. På 1670-talet låg svenskans andel på 51 % (och var på uppgående med 38 % under tiden före 1675 och 60 % från tiden därefter). På 1690-talet ligger de svenska skrifternas andel på 84 % och på 1720-talet på 90 %. Tillväxten hängde också samman med att seden med bröllopskrifter började spridas över landet, först från de lärda universitets- och gymnasie miljöerna till huvudstaden, och därefter från Stockholm till ett växande antal städer och större eller mindre orter, på 1690-talet ända från Malmö i söder till Torneå i norr. En tredje faktor bakom tillväxten var att bröllopsdiktning snart kom att intressera mottagare som tillhörde andra ståndsgrepp än den traditionella huvudpubliken: skolmän och präster. Dessa förblev visserligen den största mottagargruppen under samtliga undersökningsperioder, men fick allt oftare sällskap med mottagare av andra stånd. Så växte andelen borgare från 11, 21, 23, 35 till 36 % under perioderna fram till och med 1750-talet och andelen ofrälse ståndspersoner från 9, 18, 19, 23 till 22 % under samma tid. De högadliga och adliga mottagargruppernas andel låg stadigt på 10–15 % för samtliga undersökningsperioder, något som är värt att notera eftersom det i forskningslitteraturen ofta sägs att tillfällesdiktningens framgångar berodde på att den successivt kom att involvera allt fler mottagare ur de båda högsta stånden. Att bröllopsdiktningen sedan gick tillbaka så starkt som siffrorna från 1790-talet visar, berodde tydligen till någon del på att borgare och ofrälse ståndspersoner nu hade börjat förlora intresset för genren: borgarnas andel hade

på 1790-talet minskat till 28 % och de ofrälse ståndspersonernas till 15 %.

Jag vill avsluta denna redovisning med några översiktliga uppgifter om bröllopsdiktarna och deras relationer till sina adressater. Materialet visar med all tydlighet, att den stora majoriteten av bröllopsdiktarna under samtliga undersökningsperioder inte alls var några mångskrivare utan personer som bara producerade någon enstaka bröllopsskrift. Under tiden fram till 1659, då huvuddelen av bröllopsskrifterna gjordes av studentgrupper med från tre ända upp till tjugo deltagare, medverkade den flitigaste bidragsgivaren bara i tre skrifter. Från 1670-talet och framåt blev det normala att en enda diktare stod för hela skrften. Tre diktare från 1670-talet hade en annan, mer professionell profil än den stora majoriteten: Lucidor (med 18 skrifter i materialet), Nils Grijs Gevalensis (sex skrifter) och pseudonymen "Secundus" (sex skrifter). På 1690-talet tycks mångskrivandet ha gått tillbaka överlag: den flitigaste bröllopsdiktaren, G. Wallberg, står bara för sex skrifter. Under 1720-talet framträdde tre bröllopsdiktare som avviker så starkt från normen att de framstår som yrkesförfattare: Olof Lindsteen (30 skrifter), Carl Eldh (25 skrifter) och Carl Johan Lohman (24 skrifter).⁷ Även från 1750-talet finns några diktare som avviker genom sin särskilda flit: Andreas Hesselius Americanus (14 skrifter), Anders Berghult och Samuel Älf (vardera 10 skrifter).⁸ I mitt material från 1790-talet finns det dock inte några mångskrivande bröllopsdiktare.

Fram till 1660 förekom i princip inte några anonymt författade bröllopsskrifter: satte man inte ut sitt namn angav man åtminstone sina initialer eller använde en för mottagarna genomskinlig pseudonym. Vid denna tid var diktarna oftast studenter som skrev av, som det hette, 'börlig plikt', för att uttrycka sin lojalitet mot en akademisk lärare eller någon annan överordnad person. Under 1670-, 1690- och 1720-talen började det förekomma

anonyma skrifter, men deras andel var låg, 10–15 %. I allt fler skrifter anges det nu att de är skrivna för vänskaps eller släktskaps skull, företrädesvis i sådana som är riktade till ofrälse adressater. Diktarna var eller hade nyligen varit studenter. De flesta skrev, som förr, av 'börlig plikt' till socialt överordnade personer. Men under dessa decennier handlade det mera sällan om akademiska överordnade och oftare om makthavare utanför akademien som diktarna ville skaffa sig goda relationer till. På 1750-talet hade de anonyma skrifternas andel ökat till 27 %. Liksom i skrifterna med utsatt författarnamn hänvisade man här, oftare än förr, till vän- eller släktskap som motiv för uppvahtningen. På 1790-talet utgjorde de anonyma skrifterna hela 70 % av bröllopsdiktningen. Visserligen står det explicit bara i hälften av 1790-talsskrifterna (anonyma eller med namn utgivna) att brudparen hyllas för vän- eller släktskaps skull, men det intima tilltalet och den familjära tonen i skrifterna tyder på att detta gäller för den stora majoriteten av skrifterna från decenniet. Vid denna tid tycks alltså bröllopsdiktning inte längre ha varit en genre med offentligt-representativa uppgifter utan en praktik som bara berörde den närmaste familjära kretsen. Ännu ett tecken på detta är att ett tiotal kvinnor – oftast syskon eller släktingar till brud eller brudgum – nu vågade sig på att framträda som bröllopsdiktare.⁹

Bröllopsdiktsrepertoarer

Men åter till mitt kryptiska inledningscitat! Vad Jedeur här ägnar sig åt är att med hjälp av greppet poetisk stenografi – snabba omnämmanden som inte förklaras – lyfta fram några typiska, tidigare mycket använda bröllopsdiktsrepertoarer. "Astrild wäsend/ Fröije slögder" syftar på alla möjliga aspekter av det som jag i min bok har valt att kalla 'Astrilds makt'-repertoaren. Den beskrev de antika kärleksgudomligheternas allmakt, såväl generellt som när det gällde de aktuella brudparen,

och hade varit ett stort tema under 1670- och 1690-talen. På Jedeurs tid (1720-talet) hade den tydliga hunnit bli rejält omodern och förekommer som huvudtema bara i ett halvdussin skrifter. ”Utan Maka ej förnögder” syftar på repertoarerna kring den ogiftes elände och den giftes lycksalighet som, ofta i form av den gamla frågan från de antika *progymnasmat*¹⁰ ”Ska man gifta sig eller ej?”, hade varit ett ständigt tema i svenskspråkig bröllopsdiktning ända sedan 1640-talet. På 1720-talet hade även det gått starkt tillbaka och var huvudtema bara i ett dussin skrifter. ”Mercur snäll at gie raport” aktualiserar ännu ett stort tema i 1670- och 1690-talens bröllopsdiktning: i skrifter med denna repertoar handlade det gärna om hur Mercurius, de olympiska gudarnas budbärare, ibland familjärt kallad ”Postguden”, kom på nattligt besök till bröllopsdiktaren för att meddela vad Jupiter och övriga gudar hade beslutat om bröllop i allmänhet och om dagens brudpar i synnerhet. Greppet poetisk stenografi innebär alltså att en diktare med hjälp av några snabba omnämmanden aktualiserar sådant som diktarna, ordrikt och utförligt, brukade avhandla i sina skrifter. Jedeurs tre rader visar att diktaren kände till vad bröllopskrifter tidigare hade brukat handla om. Och de förutsätter därtill att även läsarna vet tillräckligt om detta för att kunna tolka dem. Det är just denna typ av delad kunskap som är grunden för repertoardiktningen.

I min bok lägger jag huvudvikten vid tre aspekter på repertoarkunskap: kunskap om *decorum*, det vill säga kravet på att allt skulle passa med allt om man ville dikta på det rätta sättet,¹¹ de metriskt-formella och de innehållsliga repertoarerna. I denna korta presentation tänker jag bara uppehålla mig vid de sistnämnda.

Bröllopsdiktning var en genre som erbjöd en för tiden ovanlig frihet i fråga om ämnesval.¹² Visserligen fanns det några dispositionella led som borde vara med, men det var också allt. Huvuddelen av skriften borde vara ett avsnitt *in genere* om ett eller flera bröllopsrela-

terade teman, följt av ett kort avsnitt *in specie* med lovprisning av brudgum och brud och ett *votum*, en lyckönskan till brudparet. Om man önskade kunde man på slutet lägga till en gåta.¹³ Att avsnittet *in genere* borde vara anpassat till adressaterna och tillfället sågs som en självklarhet, men vad det mer bestämt skulle handla om fick diktaren fritt och på egen hand avgöra.¹⁴

För att göra *inventio*, uppfinna innehållet, hade en repertoardiktare i huvudsak två vägar att gå: han kunde göra en *imitatio* av hela eller delar av någon eller några andra diktares skrifter eller söka i de retoriska *loci* efter lämpliga ämnen att behandla. Så som *loci* var konstruerade gav de normalt bara tillgång till enstaka innehållsliga argument. Men dikterna från denna tid byggdes sällan, skriver Joachim Dyck, upp av enstaka argument som betades av ett efter ett, utan formade sig i stället till sammanhängande argumentationssystem.¹⁵ Jag håller med Dyck, men har funnit att det snarare handlar om beskrivningssystem, där olika typer av sakinnehåll regelbundet tycks ha dragit med sig andra slags sakinnehåll till större och i många olika skrifter återkommande helheter. Dessa sakinnehåll var etablerade och förknippade med varandra i det kulturella och litterära arvet från renässansen, redan innan detta togs i bruk på svenska. Men repertoarerna var inte statiska utan kunde byggas ut, varieras och förändras av bröllopsdiktare som följande generationer uppfattade som förebildliga. Min tankebild för hela detta komplex av repertoarer, teman och sakinnehåll är den av ett antal med tematiska etiketter försedda lådor, som diktarna gemensamt kunde disponera, och som var fyllda med en mängd till den tematiska etiketten relaterade ’reper-toarsaker’. Lådorna hade 1600-talets och det tidiga 1700-talets diktare – liksom troligen också huvuddelen av deras läsare – skaffat sig tillgång till genom retoriska studier, vilka i hög grad gick ut på att förmedla just repertoarkunskaper. Den ’plats’ där dessa lådor befann sig

och där diktarna kunde uppsöka dem var alltså – så längre repertoardiktning var den dominerande litterära produktionsordningen – i första hand det egna minnet.

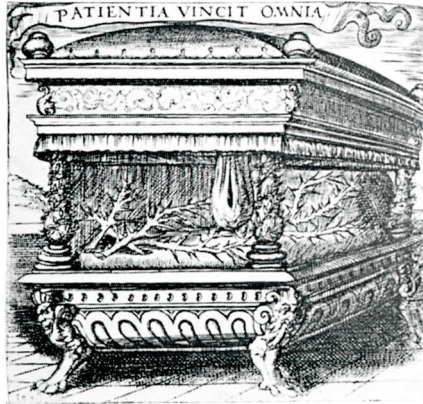
Men detta förändrades alltså i den successiva övergången till en verkdikning. Som den viktigaste förändringsfaktorn ser jag muntlighetens tillbakagång och skriftlighetens ökande betydelse. Detta syns på många sätt i bröllopskrifterna. De minskade starkt i omfattning från slutet av 1600-talet och framåt, från sex till tio sidor på 1670-talet till ett par tre strofer på 1690-talet. *Copia*, att inte bara skriva med ett ord vad man kunde skriva med flera, anses som ett typiskt muntligt drag. Detta fick i sin tur konsekvenser för konkretionen i skrifterna – inriktning på det konkreta ses som ännu ett muntligt drag. Även versifikationens förändrades, bort från stikiska metra i långa rader mot kortradiga strofiska metra. Därtill kom skrifterna i allt högre grad att anpassas för innantill- i stället för högläsning, till exempel genom uppdelning av alexandrinverserna i strofer och – särskilt i materialet från 1790-talet – en formgivning som tydligt syftade till att avläsas genom ögat. På 1720-talet fanns, som Jedeurs skrift visar, de gamla repertoarerna förhållandevis intakta kvar hos diktare och läsare. Men det är också just under detta årtionde som många nya drag, som innebär de första stegen på väg mot en verkdikning, blir tydligt synliga i materialet. Även på 1750-talet kan man stöta på avvisanden av gamla bröllopskrifts-tematiker. Men vid denna tid sker detta inte längre genom poetisk stenografi utan genom att diktarna tydligt redogör för de gamla tematiker de inte längre tycker duga.

Nedan följer ett avsnitt om de förändringar som sker under 1600- och 1700-talen beträffande ett tematiskt komplex – de repertoarer som handlade om Gud, gudar och dygd – samt om hur bröllopsdikningens *modus* blev ett annat från 1720-talet och framåt. Om sådana förändringar finns mycket mer att säga, men detta får fungera som ett exempel.

Gud, gudar, dygd och bröllopskrifternas modus

De äldsta bröllopsrepertoarerna på svenska – nästan alltid i korta avsnitt i skrifterna – hämtades från den bibliskt-kristna sfären. När det inte handlade om böner till Gud för brudparets välfärd skrev man oftast på temat 'äktenskapet är av Gudi', avslutat med att det aktuella bröllopet måste var ett uttryck för Guds särskilda omsorg om brudparet. Temat återbrukades hela den första undersökningsperioden igenom, särskilt i skrifter till brudpar ur grupperna skolmän/präster och borgare, men blev mindre vanligt under 1670- och 1690-talen. Under dessa båda decennier tog bröllopsdiktarna i stället, med kraft och entusiasm, för sig av de renässansrepertoarer som inte tidigare hade ansetts passa för skrifter på svenska. I stället för om Gud skrev man om de antika gudarnas och deras handlande med brudparet, och alldeles särskilt om temat 'Astrilds makt'. Redan under 1690-talet tycks dock detta ha börjat uppfattas som slitet, eftersom det fanns bröllopsdiktare som försökte göra annat av det än nya variationer på den väletablerade samling av repertoarsaker som hörde dit. I stället för om Astrilds segrar över alla de antika gudarna kan det exempelvis handla om hur gudarna går samman för att få Astrild på fall, men utan att lyckas, eftersom brudparet ändå styrs av honom. Antik mytologi – där oftast högre gudar än Astrild deltar och beskrivs på ett högt språk med höga bilder – användes under 1670- och 1690-talen ofta för att markera socialt *decorum* i skrifter till högadliga och adliga brudpar.

Med 1720-talet kom en ny vändning, som har nära samband med att 'dygd' hade blivit huvudämne i närmare hälften av skrifterna och i de flesta fall beskrevs med kristna förtecken. 1720-talets dygdeskrifter utgick från repertoarer som 'dygdens pris', 'dygd passar med dygd', 'äktenskaps pris', 'rätt hustru', 'gifta sig är bättre än gå ogift' och framför allt

Inom emblematiken finns många av de ärvda repertoarer som man möter i litteraturen. Detta emblem visar var den bannar som väljer ett 'orätt gifte', i en äkta säng full av törnen: ur G. Montanea, *Monymenta emblematum christianorum virtutum*, Francofurti 1619, efter *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, hrsg. von A. Henkel und A. Schöne (1967), Sonderausgabe, Stuttgart: Metzler, 1978.

från en modifierad modell av den gamla 'rätt gifte'-repertoaren, som tidigare hade handlat om vad som utmärkte brudar och brudgummar utan dygd, men som nu i stället beskrev dygdiga äkta hustrur och män. De antikt-myologiska tematikerna hade vid denna tid gått starkt tillbaka. Fortfarande används dock antika gudar för att markera *decorum* i skrifter till högadliga, men sällan till adliga brudpar. Sådana språkligt-innehållsliga ståndsmarkeringar förekommer sedan inte alls i skrifterna från 1750- och 1790-talen. När det gäller socialt *decorum* sker det alltså en nivellering.

Ett typiskt drag hos Astrild på 1720-talet var att han inledningsvis verkar vara en mäktig gud, som sedan visar sig vara maktlös, och att den mytologiska kontexten då byts mot en kristen. Tankelinjen i dessa skrifter är då att äktenskap inte är Astrilds utan den kristne gudens verk. I tidens dygdeskrifter har diktarna dessutom oftast övergivit det skämtsamt berättande *modus*, som hade dominerat 1670- och

1690-talens bröllopskrifter, för ett allvarligt förmanande, för att inte rent av säga predikande *modus* eller, i retoriska termer, övergått från framställningar i *genus demonstrativum* till framställningar i *genus deliberativum*. Samtidigt märker man också, i dessa skrifter, en tydlig vändning bort från den gamla rikedomen på konkreta innehållselement och redundanta formuleringar till ett mer abstrakt och språkligt sparsmakat framställningssätt.

Den nyss skisserade förändringen syns ännu tydligare på 1750-talet då dygderepertoarer visserligen inte lika ofta utgör huvudtema – det gäller 'bara' för en tredjedel av skrifterna – men har blivit ett viktigt sidotema i nästan samtliga skrifter. Det gamla temat 'äktenskap är av Gudi' återkommer med hjälp av samma dygderepertoarer som på 1720-talet, och dessutom finns det också många skrifter som uttryckligen avvisar antik mytologi, i vilka Venus sägs vara "Hedna digt" och Astrild en "diktad Kiärleks Gud": det är Gud som är den sanne kärleksguden.

När det gäller Gud och de antika gudarna är skillnaderna alltså stora mellan 1670- och 1690-talen å ena sidan och 1720- och 1750-talen å den andra. På 1720-talet finns antika gudar fortfarande med, men på 1750- och 1790-talen förekommer de knappast. Likaså finns alltså, särskilt tydligt om man jämför de mytologiska repertoarerna med de kristet färgade dygderepertoarerna, stora skillnader i fråga om *modus*. Övergången från skämtsamt och konkret berättande till torrt och abstrakt resonerande bör ses som ett led i övergången från en muntlig till en allt starkare skriftlig orientering. Att bröllopsdiktarna också med tiden tycks ha blivit mer intresserade av att uppbygga bröllopgästerna än av att roa dem har snarast att göra med den nya syn på diktens samhällseliga uppgift som också kommer till uttryck i 1700-talsdiktningen generellt sett.

Sambandet mellan bröllopsdiktningen och den 'vanliga' samtida diktningen märks särskilt tydligt i en ny och ännu sällsynt förekommande typ av bröllopsskrifter som tidigare dyker upp i 1750-talsmaterialet: även deras *modus* är deliberativt, men inte predikande utan lyriskt-resonerande i nära anslutning till den samtida franskklassicistiska reflexionspoesin. Att det alls är fråga om bröllopsskrifter ser man här nästan bara av titelsidorna och några korta allmänna referenser till bröllop och äktenskap.

Under 1790-talet blir denna typ av skrifter, som inte alls tycks vilja framträda som bröllopsskrifter, tämligen vanliga. Decenniets skrifter är av tre typer: klassicistiska, förromantiska och repertoarinriktade. I de båda första typerna vill diktarna helst inte vidgå att de ägnar sig åt bröllopsdiktning. I de repertoarinriktade skrifterna erkänner de detta öppet och griper i någon mån tillbaka på det raljanta *modus* som hade funnits i 1670- och 1690-talens bröllopsskrifter och framför skämtsamt kritik inte bara mot brudgummarna utan ibland även mot äktenskapet. På 1790-talet avslutas dock alltid sådana skrifter med att diktjagen mot

slutet blir seriösa, kryper till korset och tar tillbaka allt vad de tidigare påstått. Inte ens dessa repertoarinriktade diktare tycks längre uppfatta repertoarinriktad bröllopsdiktning som en diktning som kan tas på fullt allvar.

Att bröllopsdiktningen gick tillbaka så starkt vid denna tid tycks alltså också ha berott på att ingen – inte ens bröllopsdiktarna själva – längre ville ha den. Och detta i sin tur byggde på en ny tidssmak som bland annat innebar att tillfällesdiktande inte längre sågs som en värdig verksamhet för seriösa poeter.

Noter

- 1 Bröllopsskriften gäller brudparet Hiort Hansson-Alstrin 1724.
- 2 Se Stina Hansson, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen. Renässansrepertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång*, Göteborg: Göteborgs universitet, 2011. Boken är slutredovisningen av ett forskningsarbete jag utfört under fem år, 2005–2010, på en forskartjänst i svensk litteraturhistoria vid Svenska Akademien, bekostad genom medel från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Detta bidrag är ett slags summering av några av huvudpunkterna i den omfattande boken.
- 3 För definitioner av termerna se Horace Engdahl, *Den romantiska texten. En essä i nio avsnitt*, diss., Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1986, s. 37f.
- 4 När det gäller materialet från Carolina har jag dessutom bara hållit mig till huvudsamlingen av skrifter i original och inte beaktat den stora supplementsamlingen, som kompletterat beståndet av tillfällesskrifter i Uppsala med huvuddelen av de skrifter som finns i andra forskningsbibliotek i Sverige.
- 5 Dessa uppgifter finns i Per S. Ridderstad, "Tryckt för tillfället", i Harry Järv (red.), *Den svenska boken 500 år*, Stockholm: Liber förlag, 1983 s. 234–258, och i densammes "Diktning för tillfället", i Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Stormaktstiden*, Lund: Signum, 2005, s. 513–529.
- 6 Detta kan förvåna mot bakgrund av att gravdiktningen hade utsatts för kritik redan från 1750-talet och framåt, en kritik som kulminerade i Johan Henric Kellgrens hårda angrepp på de usla gravdiktarna i *Stockholms Posten* åren 1778–1783.
- 7 Om diskussionen kring yrkesskalder se Magnus von Platen, *Yrkesskalder – fanns dom? Om tillfällespoeternas försörjningsfråga*, u.o.: privattryck, 1985.
- 8 Älf kan dock inte ses som någon yrkesförfattare eftersom han nästan uteslutande uppvaktade akademiska kollegor med skrifter på latin.
- 9 Det finns visserligen också tidigare skrifter av kvinnor i materialet, men det handlar då om de båda som redan hade gjort sig ett poetiskt namn, Sophia Elisabeth Brenner på 1690-talet och Hedvig Charlotta Nordenflycht på 1750-talet.
- 10 Övningsserien som tillhörde den förberedande retorikundervisningen i de lärda skolorna runt om i Europa: se om dessa Stina Hansson (red.), *Progymnasmat. Retorikens bortglömda text- och tankeform. Uppsatsantologi från projektet "Från antikens progymnasmat till den moderna 'skrivprocessen'"*. Grundläggande retorik som text- och tankeform, Åstorp: Rhetor, 2003.
- 11 Principen om *decorum* hade nära samband med de från antiken ärvda reglerna om tragedin som en högre, komedin som en lägre diktform. I Andreas Arvidi, *Manuductio ad Poesin Svecanam, thet är/ en kort handledning til thet svenske poeterij/ vers- eller rymkonsten*, utg. Mats Malm, Svenska författare. Ny serie, Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet, 1996, från 1651 heter det: "En *Tragoedia* är til sitt Mayestet then Heroiske Dickten lijkformigh/ allenast at hon sällan lijder/ at man ringa Standz-Personer och slätte Saker införer/ efter som hon handlar om Konungzligh Lefwernes Farligheet/ och förthenskull i henne införas Suckan/ Landzflychtigheet/ Mord/ Brand och annat faasligt." "En *Comoedia* handlar om slätte eller Privatpersoners Lefwerne och Wästende/ och föreställer sådant vthan samma Personers Farligheet. Hon talar om Gästebodh och Bröllop/ allehanda Spel/ vngdoms Lättferdigheet/ gamble Mäns Girigheet/ och hwad annat mera som dageligen ibland then gemene hoopen sigh kan tildraga." (s. 21f.). När det gällde tillfällesdiktning relaterades, *mutatis mutandis*, grav- och bröllopsdiktningen till tragedin respektive komedin.
- 12 Gravskrifterna var långt hårdare reglerade. De borde börja med en inledning *in genere* som tog upp någon aspekt av allt världsligt förgänglighet och följdes av tre större delar *in specie*: en lovprisning av den döde, *laus*, en beskrivning av den sorg som dödsfallet förorsakat, *luctus*, och tröst åt de efterlevande, *consolatio*. Eftersom skriftens ämne alltså var den döde själv betydde detta också att den, enligt *decorum*, skulle anpassas efter dennes stånd, ställning, yrke, ålder och kön i alla sina enskildheter.
- 13 Gåtor förekommer i materialet bara under 1670-, 1690- och 1720-talet, med tiden allt spar-

sammare, och företrädesvis i skrifter till brudpar av lägre stånd. Erotiska gåtor, vilkas lösning beskrevs som vore den ekivok men visade sig vara helt oskyldig, hade Lucidor tydligen varit först med att introducera: de finns bara i materialet från 1670- och 1690-talen.

- 14 Friheten i ämnesval kunde ibland leda till att diktaren valde fel och försyndade sig mot *decorum*. Så råkade Lucidor illa ut med sin skrift *Gilliare Kwaal* 1668, där den allmänna delen handlade om en fattig friare och alla hans löjliga försök att skaffa sig en maka. Den högdaglige brudgummen tog åt sig och menade att diktaren hade velat ge ett nidporträtt av honom själv, vilket ledde till att Lucidor burades in och fick

sitta i fängelse under en lång kall vinter. Om detta se vidare Stina Hansson, s. 15–34 i Raoul Granqvist (utg.), *Texten och läsaren i ett historiskt perspektiv. Föredrag vid nordiskt symposium i idé- och litteraturreception*, Umeå: Umeå universitet, 1985.

- 15 Att det tycks förhålla sig på detta vis skriver Joachim Dyck i *Ticht-Kunst. Deutsche Barockpoetik und rhetorische Tradition*, *Ars Poetica*, 1, 2 verb. Aufl., Berlin & Zürich: Gehlen, 1969, s. 113f., men dock enbart med hänvisning till det retoriska greppet *enumeratio partium*, som inte betydde att olika teman fogades samman i beskrivningssystem utan enbart en genomgång av alla aspekter av den sak man hade aktualiserat.

Summary

Swedish Epithalamia of the 17th and 18th Centuries

The background is my new book, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen. Renässans-repertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång* (Swedish Epithalamia of the 17th and 18th Centuries: The Rise, Flowering and Decline of the Renaissance Poetic Repertoires), Göteborg 2011 (LIR. Skrifter 1), 526 pp., the result of a research project which examines the adaptations of the repertoires of Neo-Latin Renaissance poetry in Swedish-language marriage poems. The principal interest of the investigation as a whole as well as of the present article resides in the use made of these repertoires, defined as the common heritage and shared property of all educated people in the period in question, repertoires to which everyone – at least in the seventeenth century – with a formal education had easy access. The transformations of the marriage poem as a genre during the transition from the Renaissance to Romanticism are sketched, and seen as the effect of the gradual lapse of the previous oral orientation as well as of the increasing attention paid to print and literacy. A crucial position is occupied by the 1720s when the prestigious old repertoires and various new inventions were employed side by side. By the middle of the 18th century the old repertoires were only rarely made use of; and by the end of the century the authors of Swedish-language marriage poems seem to have abandoned the old repertoires entirely.

Keywords:

Repertoire, Swedish marriage encomia, *epithalamia*, oral/literary orientation, 17th- and 18th-century literature